

A jogállami büntetőpolitikától a büntető populizmusig: büntetőpolitika Magyarországon

From Rule-of-Law-Based Penal Policy to Penal Populism: The Case of Hungary

Lévay Miklós¹ – Kerezsi Klára² – Ivanics Zsófia³

<https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.19228>

Beérkezés: 2025.05.23.

Átdolgozott változat beérkezése: 2025.10.20.

Elfogadás: 2025.10.20.

Összefoglaló: Tanulmányunk a magyar büntetőpolitika alakulását tekinti át és értékeli a rendszerváltozástól napjainkig. A fogalmi és értelmezési keretek rövid ismertetését követően bemutatjuk a bűnözés 1988 és 2023 közötti alakulásának főbb irányait, strukturális jellemzőit, majd a büntető anyagi jogra koncentrálna az egyes kormányzati ciklusok büntetőjog-alkotása és az annak háttérében meghúzó büntetőpolitikai törekvések, célkitűzések, elvek fényében elemezzük vonatkozó időszak büntetőpolitikai irányvonalait. Részletesen ismertetjük az 1990–1994-es, az 1994–1998-as és az 1998–2002-es kormányzati ciklusok, a 2002 és 2010 közötti időszak, majd a 2010 óta tartó politikai ciklus büntetőpolitikájának jellemzőit. A büntetőpolitikára vonatkozó értelmezési keretünk meghatározó elemei adott időszak politikai, kormányzati működésének jellemzői, a jogállami követelmények érvényesülésének mértéke, továbbá az elmélet, a kutatási eredmények és a büntetőpolitika kapcsolata. A kormányzati ciklusok szerinti áttekintést követően a büntetőpolitika jellegét, tartalmát tükröző két meghatározó ismérvvvel: a büntetéskezelési gyakorlattal, valamint a börtönnépesség alakulásával foglalkozunk részletesebben. A tanulmány zárórészeiben a rendszert változtató országok büntetőpolitikai jellemzőivel összefüggő kriminológiai és kriminálpolitikai sajátosságokra is kitérünk, különös tekintettel a büntető populizmussal összefüggő jellemzőkre.

Kulcsszavak: büntetőpolitika, kriminálpolitika, bűnözés büntető igazságszolgáltatás, büntető populizmus

Abstract: This study offers a comprehensive overview and critical assessment of the development of Hungarian penal policy from the regime change to the present day. Following a brief outline of the relevant conceptual and interpretive frameworks, we explore the main trends and structural characteristics of crime between 1988 and 2023. The analysis focuses on substantive criminal law and examines the penal

1 Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanszék; Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszék; levaym@ajk.elte.hu

2 Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar; kerezsi.klara@uni-nke.hu

3 Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszék; ivanicszs@ajk.elte.hu

policy directions of successive government cycles in light of the underlying objectives, priorities, and principles of criminal legislation. Accordingly, we provide a detailed account of the penal policy features of the 1990–1994, 1994–1998, and 1998–2002 governments, as well as those of the 2002–2010 period and the ongoing political cycle since 2010. Our interpretive framework highlights the influence of political and governmental dynamics, the degree to which rule of law standards were respected, and the relationship between academic knowledge, empirical research, and penal policymaking. Following the chronological analysis, we examine two key indicators that reflect the substance and orientation of penal policy: sentencing practices and the evolution of the prison population. In the concluding section, we address criminological and penal policy features specific to post-transition countries, with particular emphasis on the characteristics and implications of penal populism.

Keywords: penal policy, criminal justice policy, crime, criminal justice, penal populism

1. Bevezetés

Az Egyesült Államokban az elmúlt időszakban a politikai megosztottság ellentétes oldalán álló agytrösztök kommentháborút vívtak arról, hogy a „vörös” (republikánus) vagy a „kék” (demokrata) területeken rosszabb-e a bűnügyi helyzet (Borjas-VerBruggen 2024). A baloldali kommentelők kimutatták, hogy a republikánus államokban magasabb az emberölés aránya, mint a demokrata vezetésű államokban. A jobboldaliak azt állapították meg, hogy a kapcsolat árnyaltabb, és helyi szinten könnyen átbillenhet: a republikánus állam bűnözési problémái gyakran a demokrata vezetésű városokban összpontosulnak, és a republikánus megyékben alacsonyabb a gyilkosságok aránya, mint a demokrata megyékben. A végeredmény azonban az, hogy ha nagyjából hasonló demográfiai és gazdasági jellemzőkkel rendelkező államokat vagy megyéket összehasonlító modellekkel dolgozunk, kevésbé látványos az eredmény, mint azoknál, amelyek (a politikai megosztottságon kívül) más szempontokat nem vesznek figyelembe. Ugyanis az alapvető demográfiai és gazdasági jellemzők különbségeihez igazodva könnyen eltűnik a piros-kék különbség az emberölési arányok között. Az egyre bonyolultabb elemzések azonban egyre több lehetőséget nyitnak a manipulációra. „A Trumpra adott szavazatok aránya és az erőszak közötti összefüggés előjele és nagysága végső soron attól függ, hogy a kutató mit akar kezdeni az adatokkal” – mondják a szerzők, és elemzésük igazolja, hogy milyen könnyű megváltoztatni a következtetést az adatok nagyon egyszerű manipulálásával. Ezért igen fontos javaslatot tesznek: „sokkal produktívabb lenne az időt és az erőfeszítéseiteket a tényleges politikák érdemeinek megvitatására, semmint a lakosság pártpolitikai beállítódásának hatásmérésére fordítani” (Borjas-VerBruggen 2024: 4).

Szándékunk jelen tanulmányunk közreadásával nagyon hasonló: ideje lenne pártosodás nélkül értékelni az elmúlt harminc év büntetőpolitikai fejleményeit Magyarországon, és bemutatni, mely elemei illeszkednek a nemzetközi trendekbe, melyek csatlakoznak a közép-európai tendenciákhoz, és végül melyek jellemzők csak hazánkra.

Történelmi kiindulópontunk Vámbéry Ruzstem, aki a büntetőpolitikát a büntető törvényhozást előkészítő tudományként és a bűnözés ellen folytatott küzdelem taktikájaként határozta meg, és erősen óvott annak túlhasználatától. Mint írja: „[...] az állam lehetőleg óvakodjék a büntetéssel sújtott cselekmények felesleges szaporításától. Mindenkor veszéllyel jár a büntető hatalom túlfeszítése, nemcsak azért, mert a büntetés kétélű fegyver, amelynek alkalmazása az államra is terhetek ró, *hanem azért is, mert a kard, amelyet favágásra használunk, megtagadja a szolgálatot a háborúban*” (Vámbéry 1907 [1986: 19]).

2. A kriminál-/büntetőpolitika elemzésének elméleti kerete, fogalmak

A büntetőjogászok és a kriminológusok különböző tartalmat tulajdonítanak a kriminálpolitikának: vannak, akik a büntetőjoghoz kötik, mások a kriminológiához (Pallagi 2014). A büntetőjogászok tipikus megközelítése szerint a kriminálpolitika a már elkövetett bűncselekményekre adott, illetve adandó büntetőjogi válaszstratégiák gyűjtőfogalma (Nagy, 2008). Ilyen értelemben a szakirodalomban gyakran a büntetőpolitika szinonimájaként jelenik meg. Ebben a tanulmányban azonban a büntető- és kriminálpolitika rész-egész viszonyából kiindulva Ligeti Katalin (2009) meghatározását tekintjük irányadónak, miszerint a kriminálpolitika a büntetőpolitikánál szélesebb fogalom, amely a büntetőjogi válaszokon túl magába foglalja a büntető igazságszolgáltatási rendszer működését, a bűnüldözés terepét, illetve a társadalmi bűnmegelőzéshez és a bűncselekmény okozta hátrányok mérsékléséhez kapcsolódó feladatok körét is.

Marc Ancel új társadalomvédelmi irányzata a kriminálpolitikát társadalmi jelenségnek tekintti, ebben az olvasatban a kriminálpolitikai kutatások szükségszerűen tudományos megfigyelést feltételeznek. Ancel sajátos megfogalmazásában a büntetőpolitika nem egyszerűen tudomány, hanem művészet, hiszen az elemzésnek a bűnözés elleni társadalmi védekezésre is ki kell terjednie (Szabó 1981).

Napjaink kriminálpolitikai gyakorlatában három jellemző együtt járást figyelhetünk meg, amelyek mindegyike kapcsolódik a büntető populizmus későbbiekben tárgyalt tendenciáihoz (Kerecsi 2024):

(1) A bűnözéshez kapcsolódó kérdések és az ezekre adandó válaszok meghatározóvá váltak a *nagypolitikában* (Gönczöl 2002), és egyre inkább előtérbe került a bűnözéstől való félelemre és a büntetőpolitikai eszközökre építő, a társadalmi problémákat biztonsági kérdésként kezelő kormányzás (Simon 2007).

(2) A bűnözéskontroll eszközeinek alakítása egyre kevésbé *szakmai, sokkal inkább politikai kérdésként tematizálódik*.

(3) A bűnözés visszaszorítására mozgósított technológia, illetve a bűnözéssel és a büntető igazságszolgáltatásról szóló diskurzus és narratíva minden vonatkozásban látványossá és láthatóvá vált, ezzel pedig kiváló lehetőséget ad annak érzékelteté-

sére, hogy a kormány kormányoz. Barbara Hudson (2003) megfogalmazásában: „ha a kormányzatoknak nincs mozgásterük a gazdasági szférában, de magukat, erős, tevékeny kormányzatként akarják elismertetni, akkor más területen fognak aktívvá válni – például a kriminálpolitika területén”.

2.1. A kriminálpolitika történetisége

A jóléti állam a társadalmi igazságosság elveit kívánta átültetni a gyakorlatba. Európában a második világháború után kialakult jóléti rendszerek biztosították az elsődleges eszközt az állampolgárok integrálására. Az eszközök elérték a marginális helyzetben lévőköt is, és biztosították a „társadalmi tagság” – legalább minimális – gazdasági feltételeit. A társadalmi befogadás a biztos munkahelyet jelentette, és egy kulturálisan homogén(ebb) lokális közösséghez való illeszkedés lehetőségét biztosította. A jóléti állam a szociális igazságosság és egyenlőség eszméjére épült, és szükségesnek látta, hogy az esélyegyenlőség biztosítása érdekében – még mielőtt a verseny elindul a forrásokért – minimumokat garantáljon (Rawls 1997). A jóléti államban a gondok jelentős részét (bűnözés, egészség-, képzettség-, munkahiány, szegénység, családi diszfunkciók) olyan problémaként fogták fel, amelynek társadalmi okai vannak, s amelyet szociális technikákkal és a szociális munka módszereivel lehet leküzdeni. E felfogáshoz jól illeszkedett a „társadalmi mérnökség” gyakorlata, amely nem „tervezett”, nem „mért”, és a legritkább esetben „számolt”. A források bősége idején erre ugyanis nem volt szükség.

A „kabátot újrágombolni” csak az 1970-es évek második felétől kellett – s valóban az 1980-as évek elejére az állam szerepe alapvetően megváltozott a szociális és gazdasági életben. Ekkor ugyanis a jóléti állam és a rehabilitációs paradigma ösztűz alá került. Jelentős szerepe volt ebben a 70-es évek gazdasági válságainak, amelyek a jóléti állam gazdasági alapját roppantották meg, és finanszírozhatatlanná tették az igazságszolgáltatás drágán működő rendszerét. Természetesen az is közrejátszott, hogy az emberi jogok felértékelődésének tükrében tarthatatlanná vált az emberi jogi követelményekre „süket” bűnözéskezelési rendszer. Emellett azonban fontos annak rögzítése is, hogy a kriminológia az 1970-es éveket követő két évtizedben – az embertudományok eredményei relatív elmaradásának időszakában – nem tudott új válaszokat adni a felgyorsult társadalmi fejlődés és a bűnözés új kihívásaira, s ezzel maga is hozzájárult a politika „önjáróvá” válásához a bűnözéskontroll eszközeinek meghatározásában. A különböző kriminálpolitikai modellekben – eltérő mértékben és eltérő intenzitással – fellelhetők a jóléti állam kriminálpolitikai megoldásai, ami azt is jelzi, hogy nem eliminálódott a szociológia, a szociálpolitika és a kriminológia által a kedvezőtlen társadalmi helyzetek felhajtóerőiről felhalmozott tudásanyag (Kerecsi 2018).

A rehabilitáció eszméjét az 1980-as években legyőzte a kontroll, véget ért az a korszak, amely „kilúgozta” a büntetésből a morális elemeket, és tisztán terápiás szociális munkaként értelmezte azt. A neoklasszikus elvek megjelenése szük-

ségszerű reakció volt a még az emberi jogok iránti jó szándékú érzéketlenségre és a bűncselekmény elkövetésében manifesztálódó morális szempont eliminálására. A *treatment* kezelőrendszere ugyanis „technikaivá” degradálta a bűncselekményt, csak társadalmi, szociális bajnak tételezte, és nem tartotta fontosnak a jogsértés morális megítélését. „A büntetés becsületbe vágó szankció, szemben minden más jogi következménnyel” – mondja Szabó András (1990: 99). A jóléti állam büntetőpolitikájának érvényesülése idején a büntető igazságszolgáltatás és a büntetőjog saját „bináris kódját” szorította háttérbe annak érdekében, hogy más funkcionális alrendszerek (például a szociálpolitika) bináris kódjai érvényesülhessenek (Luhmann idézi Pokol 2005). Pokol Luhmann téziseinek továbbgondolásakor fogalmazta meg, hogy a „teljes egyént” involváló morális kommunikáció tartós intézményei is létrejönnek (Pokol 2005). A morális kommunikációt alkalmazó intézmények közé napjainkban sorakozik fel a büntető igazságszolgáltatás intézményrendszere, elsődlegesen a helyreállító igazságszolgáltatás megközelítésének és technikáinak abszorbeálásával (Kerezsi 2018).

A Sólyom-féle (néhai) Alkotmánybíróság álláspontja szerint alkotmányos jogállam a jogsértésekre csak jogállami módon reagálhat.⁴ „A jogállam alapvető eleme a jogbiztonság” – szögezte le az Alkotmánybíróság a 10/1992. (II. 25.) AB határozatában, majd így folytatta a 11/1992. (III. 5.) AB határozatban: „A jogállamiság és jogbiztonság elvéből fakadnak az eljárási garanciák. Ezek alapvető jelentőségűek az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatósága szempontjából.” Mivel a büntetőjog a legsúlyosabb szankciók alkalmazására ad lehetőséget az államnak, ezért „[...] a büntetőjogi korlátok lefektetése elengedhetetlen, és a korunkat jellemző kriminalizációs hullám és növekvő büntetőjogi szigor mellett e korlátoknak ténylegesen hangsúlyos szerep kell, hogy jusson” – írja Szomora Zsolt (2011:7).

3. A bűnözés alakulása

A bűnözési trendek elemzéséhez két fő forrásból származó, hosszú távú adatokra van szükség: (1) a rendőrség által rögzített hivatalos bűnügyi statisztikákra és (2) a bűnözésről és az áldozattá válásról alkotott közvéleményt és -tapasztalatot rögzítő kriminológiai kutatásokról és felmérésekre (Kerezsi 2020). A rendőrségi adatok átfogó képet adnak a rögzített bűncselekményekről, függetlenül attól, hogy az ügy bíróság elé kerül-e. Az EU tagállamaiban azonban nincs egységes módszertan a bűnözési statisztikák összeállítására. Míg bizonyos bűnözési kategóriákra egyedi uniós szintű szabályozás vonatkozik, hiányzik a bűnügyi statisztikák átfogó, szabványosított rendszere.

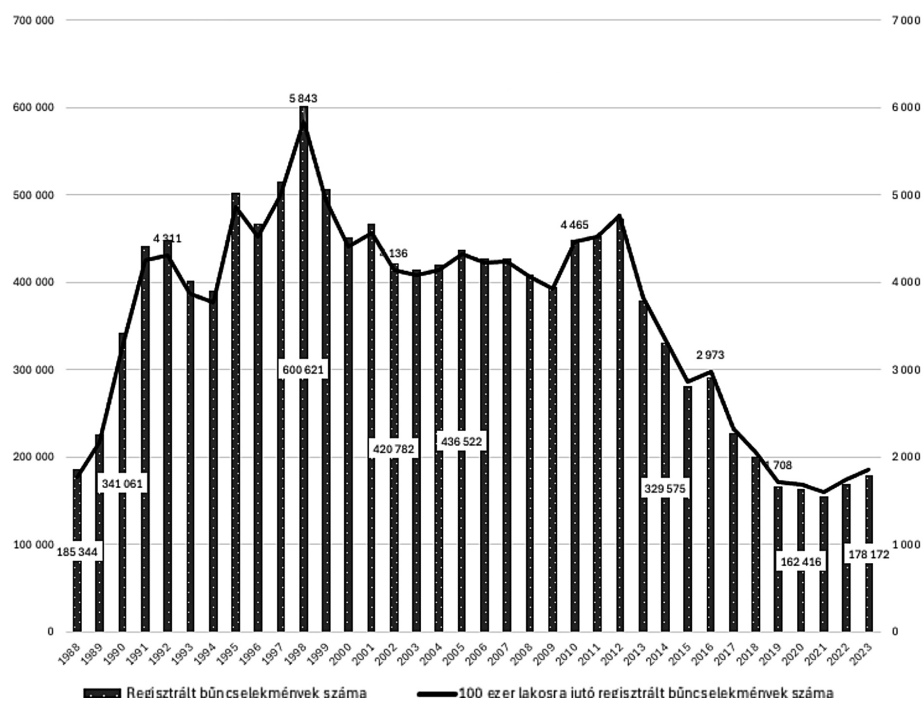
Egyetlen statisztikai adatkészlet sem tükrözi teljes mértékben az egyes büntetőügyek egyedi jellemzőit, mindazonáltal legalább három alapvető korlát befolyásolja a

4 11/1992 (III. 5.): AB határozat.

magyarországi bűnügyi statisztika szerkezeti alapjait: (1) a hivatalos statisztika nem tartalmazza a bűnüldöző hatóságok számára ismeretlenül maradt bűncselekményeket, (2) a bűncselekmények nemzeti szintű nyilvántartási rendszere időben gyakran elmarad a tényleges bűnügyi helyzet változásaitól, és (3) a büntető igazságszolgáltatás különböző adatgyűjtési pontjai nincsenek kellően harmonizálva (Erdősi 2005). 2018-ban jelentős módszertani változás következett be a kriminálstatisztikában, amely az elkövetők száma helyett az elkövetéseket tartalmazza, a 2019-től kezdődő adatok ezért közvetlenül nem hasonlíthatók össze a korábbi évekével, csupán a bejelentett bűncselekmények összessége szolgál megbízható mutatóként a hosszú távú elemzéshez.

3.1. Bűnözés a rendszerváltás előtt és után

1. ábra: Regisztrált bűncselekmények számának és 100 ezer lakosra jutó arányának alakulása, 1988–2023

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A magyarországi bűnözési statisztikák idősorai jól elkülöníthető időszakokra oszthatók (Kó 2020). 1. A rendszerváltásig vezető első szakasz (1968–1989) a regisztrált bűnözés fokozatos, lineáris növekedése jellemezte, a kezdeti évek körülbelül 118 ezer esetéről 1989-re 185 ezerre. Kertész és Stauber kutatása igazolta, hogy míg

a legtöbb nyugat-európai országban a 100 ezer lakosra jutó bűnözési ráta 15 év alatt duplázódott meg, addig Magyarországon ez a folyamat 21 év alatt (1971-től 1990-ig) bontakozott ki. Az ezt követő öt éves időszakban (1990–1995) azonban a bűnözési ráta ismét megduplázódott, ami jelentős gyorsulást jelez (Kertész–Stauber 1996). A növekedést a bűnözés összetételének szerkezeti változásai kísérték. Az átalakulás korai szakaszában megszorodtak a vagyon elleni bűncselekmények, amelyeket túlnyomórészt alacsony iskolai végzettségű, korlátozott képzettségű, rossz társadalmi-gazdasági feltételekkel és bizonytalan foglalkoztatási státusszal rendelkező személyek követtek el (Lévay 2007).

A magyarországi demokratikus átalakulás korai éveiben a bűnözés központi politikai kérdéssé vált. A vagyon elleni bűncselekmények drámai növekedése – különösen a lopások, betörések és rablások – volt a fő hajtóerő. Az átmenet előtt a csalás az összes regisztrált bűncselekménynek csak 3–4 százalékát tette ki, a következő években körülbelül 20 százalékra emelkedett. Ezen túlmenően minden tizedik bűncselekmény a közrend megsértésével, például vandalizmussal vagy kábítószerrel kapcsolatos tevékenységgel járt. Az összes bejelentett szabálysértés közel 90 százalékát a vagyon elleni és a közrend elleni bűncselekmények tették ki. A bűnözési ráták növekedésével e bűncselekmények felderítésének aránya meredeken csökkent. 1980-ban a bejelentett 130 ezer bűncselekmény negyede megoldatlan maradt. 1999-re több mint 500 ezer bűncselekményt regisztráltak, de az elkövetők közel fele ismeretlen maradt – jelezve a bűnüldöző hatóságok kapacitáshiányait.

2.) Az 1990-es években a fejlődés *második szakaszát* a gyors növekedés és volatilitás jellemezte. A terjeszkedés hátterében elsősorban a vagyon elleni bűncselekmények álltak, amelyekben a csalás kulcsfontosságú tényezővé vált. A csalás ekkor vált a bűnözés „húzóágazatává”, és aránya megötszöröződött. Az erőszakos és zavargással kapcsolatos bűncselekmények száma is nőtt, nagyjából 70 százalékkal. 1991 és 1992 között a regisztrált bűncselekmények száma megduplázódott, egyes kategóriák pedig a nyolcszorosára emelkedtek. A bejelentett bűncselekmények számának növekedése ellenére az azonosított bűnelkövetők száma viszonylag stabil maradt, évi 120–140 ezer közötti elemszámmal. Az eltérés a felderítetlen vagy be nem jelentett bűncselekmények tartósan magas számára utal.

Ez az időszak egybeesett a széles körű társadalmi dezorientációval és zavarokkal, valamint az erkölcsi normák meggyengülésével, amelynek kialakulásához olyan tényezők járultak hozzá, mint az állami hatalom eróziója, a jogbizonytalanság, a tisztességtelen verseny újbóli megjelenése, valamint a gyors vagyonfelhalmozás iránti vágy. A gazdasági recesszió súlyosbította a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeket és a munkanélküliséget, míg a nemzetközi migráció és a transznacionális szervezett bűnözés térnyerése további kihívásokat jelentett (Patkós–Tóth 2012).

Az adatok részletesebb vizsgálata azt mutatja, hogy miközben az ismertté vált bűnelkövetők száma csökkent, növekedett az „új belépők”, azaz a büntetlen előéletűek aránya. 1990 után határozottan emelkedett a bűnismétlők átlagéletkora, és egy új trend indult

be a büntetett előéletűek életkori megoszlásában: a *visszaeső kohorsz egyre idősebb*. Ez egyértelműen arra utal, hogy – a számbeli csökkenés ellenére – a bűnözésből kilépés (dezisztencia) lehetőségei tovább szűkültek a bűnismétlők számára (Kerezsi 2019). S napjaink igazságszolgáltatási rendszerei egyre kevesebbet akarnak tudni a bűncselekményt elkövető emberről. Ebbe a tendenciába jól illeszkedik a 2018-ban kialakított új rendszer a bűnelkövetők számbavételének megváltoztatásáról: már nem a bűnelkövetőt, hanem az általuk elkövetett jogellenes cselekményeket, azaz a bűnelkövetéseket tartja nyilván a statisztika. Azt csak halkán jegyezzük meg, hogy ez a megoldás a regisztrált bűnelkövetők hosszú idősoros összehasonlítását is akadályozza.

3.) A 2000-es évek elején kezdődő *harmadik szakasz* stabilabb volt, a bűnözés mértéke szűkebb tartományon belül ingadozott. A regisztrált bűncselekmények mennyisége évi 400 ezer körül stabilizálódott – nagyjából 200 ezerrel több, mint a rendszerváltás előtti időszakban. Egy 2003-as országos viktimizációs felmérés kimutatta, hogy a lakosság 20 százaléka vált bűncselekmény áldozatává a kutatást megelőző 18 hónapban, ami arra utal, hogy a tényleges bűnözési ráta négyszer magasabb lehetett, mint a hivatalos statisztikákban (Barabás 2004).

4.) A regisztrált bűncselekmények száma több mint 600 621 bűnessel 1998-ban tetőzött. Ettől kezdődően markáns, évi 10-15 százalékos csökkenés kezdődött. A törvényi reformok – különösen a büntetőjogi és közigazgatási szabálysértések értékhatári küszöbének felülvizsgálata – is hozzájárultak ehhez. A szociodemográfiai tényezők, köztük a nagyarányú elvándorlás, illetve a népesség öregedése is csökkentette a tényleges bűncselekmények és a hatóságok felé jelentett bűncselekmények számát (Kerezsi 2020).

5.) 2021 óta azonban a tendencia ismét változni látszik. A Legfőbb Ügyészség (2024) által közzétett adatok alapján a regisztrált bűncselekmények számának ismételt növekedését nagyrészt a vagyon elleni bűncselekmények – elsősorban a lopások és csalások – magyarázzák, miközben az erőszakos bűncselekmények aránya viszonylag stabil maradt. 2023-ban a vagyon elleni bűncselekmények tették ki az összes feljegyzett bűncselekmény közel felét (49,2 százalék). Az élet, testi épség és egészség elleni bűncselekmények az esetek 4 százalékát, míg a közlekedési bűncselekmények 10,7 százalékát (több mint 19 ezer eset) tették ki. Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények közé sorolt, kábítószerrel összefüggő bűncselekmények száma meghaladta a 7600-at (3,7 százalék). Összességében a 2023-as adatok azt mutatják, hogy a gazdasági és vagyon elleni bűncselekmények uralják a bűnözői környezetet, miközben az erőszakos és nagy horderejű bűncselekmények stabilizálódnak vagy csökkennek.

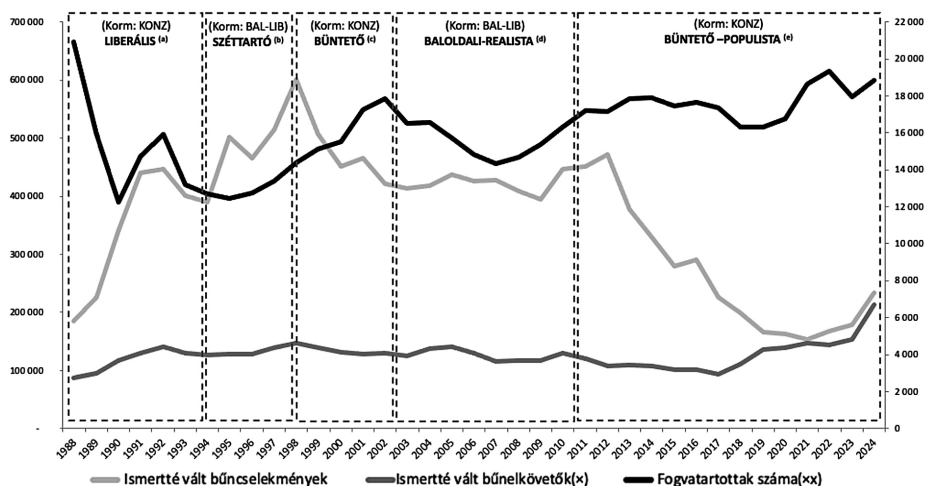
Bár a bűnözési ráták legutóbbi emelkedéséről még nem készültek részletes elemzések, feltehetőleg fontos magyarázó tényező lehet a több mint egy évtizede változatlan közigazgatási és bűncselekmények közötti értékhatári küszöb és az infláció közelmúltbeli megugrása.

Az egyes országok rendszerváltásokat követő kriminálpolitika-történetének kulcsmomentumai szorosan kötődnek a kormányzati ciklusokhoz. A különböző kormányzatok által képviselt ellentétes ideológiák gyakran szöges ellentétben állnak egymással, az ebből fakadó feszültségek pedig mind a mai napig hatnak a kriminálpolitikai folyamatokra (Borbíró 2011). 2015 ősze óta Magyarország folyamatos válságokkal szembesül, beleértve a migrációt, a járványokat, az energiahiányt és a humanitárius kihívásokat. Ezek a problémák jelentős változásokhoz vezettek a jogrendszerben, 2022 decemberére a rendkívüli intézkedések váltak normává, és a szokásos jogalkotás kivételé.

4. A kriminál/büntetőpolitika kormányzati ciklusonként

A következőkben kormányzati időszakonként adunk áttekintést a magyarországi kriminálpolitika alakulásáról 1990 és 2024 között. A „liberális”/„széttartó”/„büntető”/„baloldali-realista”/„büntető-populista” kategóriák a kriminálpolitikai ciklusok leírására szolgálnak.⁵ A grafikonon bemutatott adatok azt jelzik, hogy a kriminálpolitikai intézkedéseket nem a bűnözési ráták változása indokolta.

2. ábra: Kriminálpolitikai szakaszok Magyarországon (1988–2024)

(a) *Liberális*: dekriminalizáció, büntetéskiszabási reform (enyhébb), bírói autonómia megerősítése, drogdiverzió, jogállami sztenderdek

5 Az elnevezések forrása: Györy, Cs.: *When in doubt, make it stricter? The post-transition trajectory of Hungarian criminal policy and sentencing practice* című előadása, amely 2023. június 20-án a Czech Society of Criminology Annual Meeting konferencián hangzott el a prágai Károly Egyetemen. https://www.czkrim.cz/wp-content/uploads/2023/06/10KD_PRAHA_PROG-RAM_Final_TISK.pdf

- (b) *Széttartó*: fiatalkorúak: a szabadságelvonás vagy büntetés végső eszköz, feltételes szabadságra bocsátás szigorítása, drogdiverzió korlátozása
- (c) *Büntető*: büntetéskiszabási reform (szigorítás), bírói autonómia szűkítése („középmérték”)
- (d) *Baloldali-realista*: drogdiverzió korlátozásának megszüntetése, „középmérték” megszüntetése, pártfogó felügyelet reform, helyreállító igazságszolgáltatási eszközök (mediáció büntető ügyekben), jogi és szociális segítségnyújtás áldozatoknak, átfogó bűnmegelőzési programok
- (e) *Büntető-populista*: „Középmérték” visszaállítása, három csapás bevezetése, tényleges életfogyig tartó szv. bevezetése, büntető felelősség alsó határának csökkentése (12+), új Btk. (súlyosabb büntetési tételek), börtönépítési program, rendészeti bűnmegelőzés, populista elemek: „Nemzeti konzultáció”, „éjszakai jogalkotás” (előzetes letartóztatás; túlszűfolttság megoldása a börtönökben).

Forrás: Győry (2023) és saját szerkesztés

A rendszerváltozás után hatalomra került kormánynak két nagy kihívással kellett szembenéznie: a) a közösség biztonságát veszélyeztető bűnözés növekedésével és b) a demokratikus átalakulás normatív szabályozási elvárásaival, ami bizonyos jogintézmények, például a halálbüntetés eltörlését és a büntető igazságszolgáltatás jogállami követelményeinek érvényesítését, valamint átláthatóságának biztosítását követelte.

1.) Az 1990-es demokratikus választások eredményeként jobbközép, konzervatív koalíciós kormány alakult, amelynek vezető pártja a Magyar Demokrata Fórum (MDF), koalíciós partnerei a Független Kisgazdapárt (FKgP) és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) voltak. Antall József kormánya az 1990-es évek elején jellemzően „liberális” büntetőpolitikát folytatott. A demokratikus alkotmányos alapelvek befolyásolták az 1993-ban hatályba lépett 1978. évi Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban 1978. évi Btk.) rendszerváltozás utáni első jelentős módosítását (1993. évi XVII. törvény). A jogalkotási célok között szerepelt a szabadságvesztés visszaszorítása, a dekriminalizáció és a szabadságvesztés-büntetések alternatíváinak bevezetése. Fontos reform volt a szabadságelvonás nélküli szankciók alkalmazásának kiterjesztése, a szabadságvesztés általános minimális időtartamának három hónapról egy napra való csökkentése, a bírói mérlegelési jogkör korlátozásának megszüntetése a törvényi minimumbüntetések csökkentése érdekében, a szokásos (üzletszerű) prostitúció dekriminalizálása és a kisebb súlyú, fogyasztói típusú kábítószer-bűncselekmények miatti elterelő programok bevezetése (a büntetés helyett a kezelésre helyezve a hangsúlyt).

2.) Az 1994-es parlamenti választásokat az MSZP nyerte, amely 1998-ig kétharmados parlamenti többséggel kormányzott a Szabad Demokraták Szövetségével (SZDSZ). A miniszterelnök Horn Gyula volt. A kormányzati ciklus „széttartóként”

jellemezhető büntetőpolitikáján belül 1995-ben fiatalkorúak esetében új rendelkezésként került az 1978. évi Btk.-ba, hogy a szabadságelvonnással járó szankciót csak legvégső esetben lehet alkalmazni. A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásába bevezették a legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények elkövetése esetében a vádemelés egy és két év közötti időre elhalasztásának lehetőségét. Ugyanakkor – érzékelve a bűnözés növekedése miatt megváltozó közhangulatot – az 1978. évi Btk. 1997. évi módosításánál az addig követett, kevésbé punitív jellegű büntetőpolitika csekélyebb mértékben érvényesült. A módosításokat alapvetően meghatározta a bűnözés növekedése és a szervezett bűnözés erősödése. A súlyosabb bűncselekmények miatt kiszabott életfogytiglani szabadságvesztés esetén például a bíróság 20 és 30 év között határozhatta meg a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját. A módosítás azt is tartalmazta, hogy az életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt személyt feltételesen sem lehet szabadlábra helyezni, ha ismét életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik. A jogalkotó új bűncselekményként fogalmazta meg a „bűnszervezet létrehozását”.

Ugyanakkor az erőszakos szexuális bűncselekmények módosítása a jogállamiság követelményeit tükrözte. A módosítás eredményeként az erőszakos szexuális bűncselekmény tényállásában nem a „nő” szerepelt a passzív alanyként, hanem „más személy”, és a bűncselekmény házassági életközösségen belül is elkövethető lett (1997. évi LXXIII. törvény).

3.) Az 1998-as választást megelőző kampány egyik kiemelt témája a közbiztonság, amiben közrejátszott, hogy 1997-ben a regisztrált bűncselekmények száma a rendszerváltás óta másodszor haladta meg az 500 ezret, nőtt az emberölések száma, és több maffiaszerű gyilkosság is történt Budapesten. A fokozódó bűnözéssel és az ehhez kapcsolódó félelemérzettel egyre gyakrabban foglalkozott a média, amelynek már 1997-től a két kereskedelmi televízió is része volt. A politikai pártok közül a Fidesz – Magyar Polgári Párt rendelkezett a legszigorúbb büntetőpolitikai választási programmal. Bizonyos mértékig ez is hozzájárult ahhoz, hogy a párt megnyerte az 1998-as választásokat, és jobbközép koalíciós kormány alakult a Fidesz és Orbán Viktor miniszterelnök vezetésével (első Orbán-kormány).

A kormányalakítás után az 1978. évi Btk. 1998. évi módosítása (1998. évi LXXXVII. törvény) egyértelműen a „büntető jellegű” vagy megtorló büntetőpolitikát tükrözte. A módosítás jelentősen szigorította a büntetési rendszert: a szabadságvesztés általános minimumát két hónapra emelte; lehetővé tette a bíróságoknak, hogy kizárják a feltételes szabadságra bocsátást életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén; korlátozta a bírói mérlegelési jogkört a büntetés kiszabásában; valamint szűkítette a kábítószer-bűnözők számára az elterelő programok elérhetőségét. Az Országgyűlés 1999-ben a szervezett bűnözést és a kapcsolódó jelenségeket (például prostitúció) célzó jogszabályt is elfogadott (1999. évi LXXV. törvény).

4.) A 2002-es és 2006-os választást az MSZP nyerte, amely ismét koalícióra lépett az SZDSZ-szel, a miniszterelnöke 2004 őszéig Medgyessy Péter, majd 2006 és 2009 között Gyurcsány Ferenc, 2009 és 2010 között pedig Bajnai Gordon volt.

A 2002 és 2010 között érvényesülő kriminálpolitika két részre osztható. Az első szakasz 2002-től 2009-ig, a második 2009-től 2010-ig tartott. Az első időszak a „baloldali-realista” kriminálpolitikához való visszatérést jelentette, és intézménysült a kriminálpolitika további két területe, a bűnmegelőzés és az áldozatsegítés. A büntetőpolitikai irányváltás az 1978-as Btk. módosításának „kettős nyomtávú megközelítés” (*dual-track approach*) elve alapján valósult meg. Ennek lényege, hogy a súlyos, erőszakos bűncselekmények elkövetőire és a visszaesőkre eltérő és jelentősen szigorúbb büntetés legyen kiszabható, mint a kevésbé súlyos, első és alkalmi bűnelkövetőkre. A módosító törvény (2003. évi II. törvény) a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási arányát és a börtönnépesség létszámát kívánta csökkenteni. Ennek egyik eszközeként visszatért az 1978. évi Btk. 1998. évi módosítását megelőző időszakra jellemző bírói mérlegelési jogkörhöz. Egységes szervezeti rendszerként szervezte újjá a Pártfogó Felügyelői és Jogsegélyszolgálatot, amely 2003 júliusában kezdte meg munkáját.

A bűnüldözéshez kapcsolódó európai uniós csatlakozási követelménynek köszönhetően létrejött a bűnmegelőzés és áldozatsegítés intézményrendszere. Az Országgyűlés elfogadta a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) országgyűlési határozatot, amely hangsúlyozta, hogy a bűnmegelőzés a szociálpolitika része. Ezzel felidézte Franz von Liszt (1905) mára szállóigévé vált tételét, miszerint a jó szociálpolitika a legjobb kriminálpolitika. A stratégia a következőket tekintette prioritásnak: (i) a gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzése és csökkentése; (ii) a városok biztonságának fokozása; (iii) a családon belüli erőszak megelőzése; (iv) az áldozattá válás megelőzése, áldozatsegítés és kártérítés; (v) a bűnismétlés megelőzése. Koordinációját a Nemzeti Bűnmegelőzési Bizottság irányította.

Ugyancsak az Európai Unióhoz való csatlakozás követelményeként 2005-ben megszületett az áldozatsegítésről szóló jogszabály (2005. évi CXXXV. törvény). 2006-ban jött létre a büntető ügyekben alkalmazható mediáció jogintézménye mint a helyreállító igazságszolgáltatás egyik formája (a 2006. évi LI. törvény vonatkozó rendelkezései). Az előzőek nyomán 2007-re kialakult egy olyan komplex kriminálpolitika, amelynek elemei a differenciált, racionális büntetőpolitika, az áldozatpolitika és a bűnmegelőzés, valamint az ezek végrehajtását szolgáló intézményrendszer.

2009-ben azonban további differenciálódás indult meg a büntetőpolitikában, alapvetően a súlyos, erőszakos bűncselekmények elkövetőivel szembeni szigorúbb fellépést és ezzel párhuzamosan az áldozatok fokozottabb védelmét szolgálta.

Az 1978. évi Btk. punitív irányú módosítását két tényező ösztönözte. Az egyik, hogy 2006 és 2009 ősze között több, a közvéleményt felkavaró emberölést követ-

tek el Magyarországon. Ekkor történt a hat roma ember életét követelő sorozatgyilkosság. Az akkor ellenzékben politizáló Fidesz két képviselője 2009 februárjában a Btk. módosítására irányuló törvényjavaslatot nyújtott be, amelynek leglényegesebb része az amerikai minta alapján létrehozni javasolt jogintézmény, az erőszakos visszaesőkkel szembeni „három csapásnak” megfelelő büntetéskiszabási rendelkezés tervezete volt. A kormány 2009 tavaszán az 1978. évi Btk. átfogó módosítására vonatkozó törvényjavaslatot nyújtott be, így a törvénykönyvbe bekerültek a súlyos, erőszakos bűnelkövetőkkel szembeni szigorúbb fellépést lehetővé tevő (de az ellenzéki javaslatához képest enyhébb) „három csapás”-szabályok. A módosítás bevezette a „megelőző jogos védelem” intézményét, az „erőszakos többszörös visszaeső” fogalmát és jelentősen megváltoztatta a büntetési rendszert: a határozott ideig tartó szabadságvesztés felső határa különös és többszörös visszaeső esetében tizenöt évről húsz évre emelkedett, lehetővé vált a szabadságvesztés végrehajtásának részleges felfüggesztése, szigorodtak a feltételes szabadságra bocsátás feltételei, és jelentősen emelkedett a pénzbüntetés alsó és felső határa. A megtámadottra nézve kedvezően módosult a „jogos védelem” szabályozása (2009. évi LXXX. törvény).

5.) Az 1978. évi Btk. 2009. évi módosítása már része volt a 2010-es parlamenti választásokra való előkészületnek. A választásokat a Fidesz–KDNP jobboldali, konzervatív koalíciója nyerte, kétharmados többséget (68,13 százalék) szerezve az Országgyűlésben. A 2010-ben hatalomra került új koalíció ambiciózus társadalmi célokat hirdetett: elitcsere, a nemzeti burzsoázia megerősítése, a munkaalapú társadalom modellje és a munkanélküliség felszámolása, a középosztályok segítése, a liberalizmussal szembeni konzervatív értékek előmozdítása, valamint az állami kontroll erősítése.

A koalíció a kampány során a gazdasági kérdések mellett nagy figyelmet szentelt a közbiztonságnak. A kormány *Nemzeti együttműködés programja* című programjában is kiemelkedő szerepe volt a bűnözés elleni fellépésnek. A büntetőpolitikai rész az *Itt az idő, hogy újra rend legyen az országban* címet viselte, és megígérte, hogy a választások utáni első lépések egyikeként szigorítani fogják a Büntető Törvénykönyvet. „A jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadság többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma.”⁶

A Fidesz–KDNP-pártkoalíció 2010 óta folyamatosan kormányon van, a 2014-es, a 2018-as és a 2022-es országgyűlési választáson egyaránt kétharmados többséget szerzett. Az azóta eltelt időszakban változatlanul kitüntetett szerepet tölt be a kormányzásban a bűnözés elleni fellépés, „harc”. Ennek tartalma, szellemisége lényegében azonos azzal, amit idéztünk a 2010-es kormányprogramból.

6 A Nemzeti Együttműködés Programja (2010). <https://www.parlament.hu/irom39/00047/00047.pdf> Letöltés: 2025. 05. 10.

A következőkben röviden áttekintjük a Fidesz–KDNP 2010 óta követett büntető-politikájának meghatározó jellemzőit.

Nagyjából 2010-ig „az egymást váltó kormányzatok majdnem folyamatosan fejlesztették a modern, „kétvágányú” igazságszolgáltatást, amely egyszerre veszi figyelembe a tetтарыos büntetés szükségességét és az elkövető körülményeit, egyedi helyzetét, és ezzel utat nyit alternatív büntetésformákhoz, valamint a megsértett közösségnek nyújtott jóvátételhez. Ez a folyamatosság 2010-ben a „második vágány” együtt eltűnt a kormányzati politikából. A kormányzat a fennálló feszültség megoldására az okok kezelése helyett a büntetőpolitika technikáit és eszközeit javasolta (Ferge 2014). Nem sokkal a kormányváltást követően került sor az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben szigorúbb jogkövetkezmények (az igazi „három csapás”) és a középértékű büntetéskiszabási rendelkezés ismételt törvénykönyvbe iktatására (2010. évi LVI. törvény). Az „igazi” „három csapás”-szabályok bevezetésének szükségességéről a módosító törvény indoklásában a következő szerepel: „A 2010. évi országgyűlési választáson megnyilvánuló egyértelmű választói akarat arra kötelezi az Országgyűlést, hogy [...] a választók által támogatott büntetőpolitikai intézkedések a lehető leghamarabb törvényerőre emelkedjenek. Ilyen büntetőpolitikai intézkedés az Egyesült Államok több tagállamában, vagy a szomszédos Szlovákiában már bevezetett, Magyarországon »három csapás« néven ismertté vált törvény, amelyet több százezer állampolgár aláírásával is támogatott.”⁷

Büntetőpolitikai szempontból különösen fontos fejleményt jelentett, hogy az 1978. évi új Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) váltotta fel, amely 2013. július 1-jén lépett hatályba. A megalkotása kétségtelenül indokolt volt, mert az egykori szocialista rendszer, a „puha” diktatúra (Bihari 2005: 303) idején keletkezett törvény a 2010-es évek elejéig már száznál többször módosult. A gyakori, olykor egymásnak ellentmondó változások szükségessé tették egy koherens kódex létrehozását. Ennek érdekében 2010 novemberében az igazságügyi minisztériumban megalkult az új Büntető Törvénykönyvet Előkészítő Bizottság,⁸ amely felhasználóbarát, a gyakorlatban könnyen alkalmazható törvénykönyv megalkotására törekedett (Babus 2012). A tervezet indoklással együtt 2012 márciusára elkészült, társadalmi, szakmai vitájára kb. egy hónap állt rendelkezésre (Lévay 2020b).

A Btk. tartalma, jellege szempontjából az „egyik legfontosabb elvárás [...] – a törvényjavaslat indoklása szerint – a szigorúság, amely a tetтарыos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését jelenti a törvényben” (az indoklást idézi Nagy 2015). A szigorítást szolgáló új rendelkezések egyike például a büntetőjogi felelősség alsó korhatárának, egyes súlyos, erőszakos bűncselekmények esetében 14-ről a 12. életévre való leszállítása (16. §) Részben a szigorítást, részben a szankció

⁷ A 2010. évi LVI. törvény indoklása. *Complex jogtár plusz*.

⁸ A bizottság tagjait a minisztérium szakemberei, ügyészek, rendőrtisztek és bírák alkották. Egyetemi tanárokat nem hívtak meg, négy docens, aki egyúttal ügyvédi gyakorlatot is folytatott, külső szakértőként működött közre a tervezet kidolgozásában (Tóth 2013).

alkotmányossági vizsgálatának megakadályozását szolgálta a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezés az Alaptörvényben.⁹

A Btk.-módosítások¹⁰ jelentős része ugyancsak a 2010-es büntető fordulatot tükrözik. Így különösen a feltételes szabadságra bocsátásra, a különös, többszörös és erőszakos többszörös visszaesőkre és a bünszervezetben való elkövetésre vonatkozó módosítások. Mi több, a szabálysértésekről szóló 2012. évi II. törvénnyel a jogalkotó „a szabálysértést átpozicionálta, a közigazgatási és büntetőjog határán lévő jogterületből áttolta a büntetőjogba [...] annak anyagi és eljárásjogi garanciarendszere nélkül” (Nagy 2016). Ez utóbbi megoldásról vita van a szakmában, hiszen tény, hogy a szabálysértési jogot mindig kevesebb garancia jellemezte, mint a büntetőjogot, ennek ellenére nem egyszer az ott bekövetkezett változások „ágyaztak meg” a büntetőjogi szigorításoknak.

A szigorítások szükségességének ellentmondó tényező, hogy 2014 és 2018 között világszerte és hazánkban is – jelentősen és tartósan csökkent a bűnözési ráta. Egyet kell értenünk Ferge Zsuzsával: „A hatalom úgy tesz, mintha a populista többségi követeléseknek demokratikus módon alárendelné magát, miközben ő maga szítja a megtorlást és rendet követelő »népi« populizmust” (Ferge 2014: 135).

2010 után a kriminálpolitika alakítója a „tisztá beszéd” elvének megfelelően egyre erősebben épít az érzelmekre, és egyre kevésbé van tekintettel a büntetőjogi garanciákra. Egyre határozottabban érvényesíti azt a megközelítést, amely szerint a garanciák érvényesülése rontja a hatékonyságot a büntető igazságszolgáltatásban. Ha végignézzük az elmúlt huszonöt évet, a hazai reformok közül sikertörténetként a büntető igazságszolgáltatási szatelliteszervezetek átalakítását értékelhetjük: a pártfogó szolgálat reformját, a bűnmegelőzés rendszerének kialakítását, a jogi segítségnyújtás, az áldozatsegítés, valamint a mediáció feltételeinek megteremtését. Hozzá kell azonban tenni, hogy e „sikertörténetként” említett reformelemek nem a büntető igazságszolgáltatás működésének lényegét jelentik – bár kétségtelenül igen fontos elemei a rendszer működésének (Kerezsi 2018:63). Mint tudjuk, a valódi rendőrségi reform papíron létezik – ott azonban több változatban is. Az ügyészégi és bírósági szervezeti reform sajnálatosan kevésbé érintette a polgárok jogérvényesítési lehetőségeinek erősödését, az eljárások tartamának csökkentését, a szervezetek és a döntéshozatali folyamatok átláthatóságának biztosítását.

A jobboldali populizmus erősödését a 2008 utáni pénzügyi és a 2015-ös menekültválság táplálta, és tovább mélyült a Covid19-világjárvány idején, amikor a végrehajtó hatalom még magasabb szinten összpontosult, mióta az Országgyűlés lehetővé tette a kormány számára a rendeleti úton való kormányzást.¹¹ A jogalko-

9 „Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.” Alaptörvény IV. cikk (2) bek., második mondat.

10 A Btk-t 2012. július 13. és 2025. január 1. között 77 törvény és egy 1 AB határozat (23/2024. [VII. 15.]) módosította. Forrás: *Az új Btk. – 2012. évi törvény módosulásai a 2012. VII. 13. és 2025. I. 1. között kihirdetett jogszabályok alapján*. Összeállította: dr. Vaskuti András PhD, címzetes egyetemi tanár (ELTE ÁJK). Kézirat.

11 Az Alaptörvény kilencedik módosításával megteremtett lehetőség. A különleges jogrendre – ennek egyik változata a „veszélyhelyzet” – vonatkozó rendelkezések között az 53. cikk (1) bekezdése szerint: „A Kormány különleges jogrendben rendeleket alkothat, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.”

tás területén 2015 ősze óta az állandó aggodalmak és veszélyhelyzetek (migráció, járványok, egészségügy, energia, háború, humanitárius) a parlamenti aktivitás csökkenéséhez és a kormányzati aktivitás növekedéséhez vezettek. Az új típusú büntetőpolitika kiterjesztette a büntetőjog hatókörét, elhalványította annak *ultima ratio* jellegét, és a büntetőeljárás hatékonyságát szolgáló intézményeket vezetett be. Ezzel párhuzamosan zajlott az alkotmányos garanciák lazítása, a kriminálpolitika és a büntetőjog-alkotás szakértőinek marginalizálása, valamint a szakmai szempontok helyett a bűnözéstől való félelemre épülő „választóközpontú” kriminálpolitika. Lacey és munkatársai szerint a tudásalapú gazdaságokban csökkent a bűnözés, viszont azok növekedésének vesztesei világszerte fogékonyak a populista politikára (Lacey–Soskice–Hope 2017).

A közelmúlt magyar büntetőpolitikájának elsődleges trendjét a szigorúbb büntetések, a hosszabb börtönbüntetések és az alternatív büntetések kevésbé hatékony alkalmazása jelenti (Krámer–Lukovics–Szegő 2022). Nevezhetjük ezt a büntetőpopulizmus térnyerésének a hazai kriminálpolitikában (Gönczöl 2014). A büntetőpopulizmust a kriminalizálás körének kiszélesítése, a büntetési keretek bővülése és a szigorúbb büntetés-végrehajtási gyakorlatok jellemzik (Getoš–Kalac–Feuerbach 2023). Boda és szerzőtársai szerint „a büntetőpopulizmus olyan kriminálpolitikának tekinthető, amelynek fő célja a közvélemény vélt vagy valós elvárásainak kielégítése, és ezáltal politikai népszerűség megszerzése” (Boda et al. 2014, lásd még: Lévy 2020a). Daems (2007) ezt úgy fogalmazza, hogy a büntetőpopulizmus „olyan diskurzus, amelyet az áldozatok nevében való büntetésre való felhívás jellemez”. Radics és Ciocchini Brazília példáján mutatja be, hogy amikor a „törvény és rend” követelménye illiberális politikai intézmények révén és aránytalan globális nyomás alatt valósul meg, azt egyenlőtlenség, rasszizmus és túlzott erőszak követi (Radics–Ciocchini 2023).

5. Büntetéskiszabási gyakorlat és börtönnépesség alakulása, utóbbi nemzetközi összehasonlítása

A büntetőpolitika jellege tükröződik a büntetéskiszabási gyakorlatban és annak egyik mutatójában, a börtönnépességben, azon belül is a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak számában. A büntetőpolitika ezekre a tényezőkre a szankciókra vonatkozó és a büntetéskiszabási szabályok révén hat. A következőkben a büntetéskiszabási gyakorlat 1988 és 2023 közötti hazai alakulását a büntetőpolitika punitivitásának megítélése szempontjából az egyik legmeghatározó szankcióra, a szabadságvesztésre koncentrálna vizsgáljuk.

3. ábra: Elítéltek számának és 100 ezer lakosra jutó arányának alakulása 1988–2023

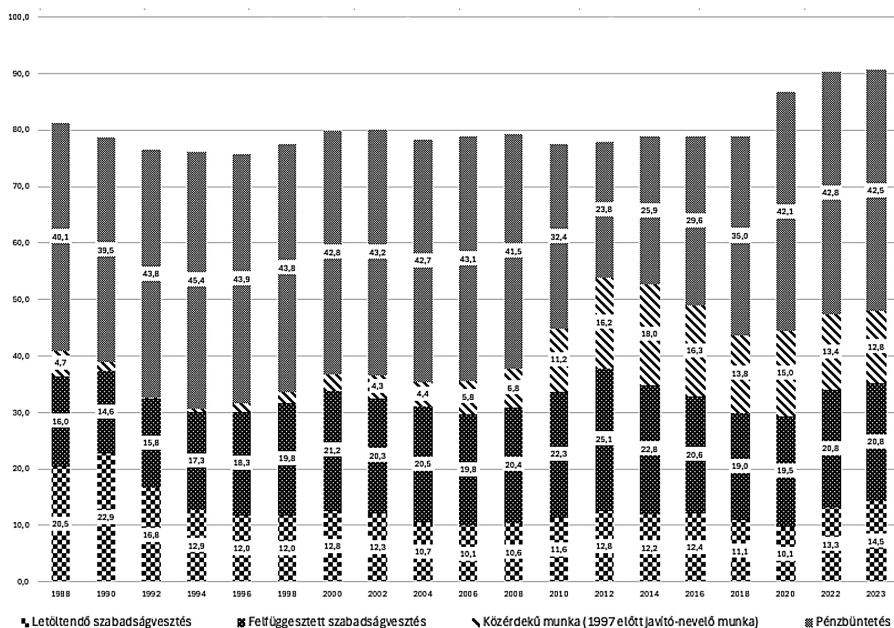
Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

Magyarországon a vizsgált periódusban az elítéltek száma és aránya egyaránt 1990-ben volt a legalacsonyabb, a 100 ezer lakosra jutó elítéltek száma ekkor 450 fő volt, az elítéltek száma pedig 47 ezer fő környékén mozgott. A csúcspontot a 1998 és 2006 közötti évek jelentették 100 ezer körüli elítéltségi számmal, 2002-ben az elítéltségi ráta a csaknem elérte az ezer főt. Az elítéltek száma és rátája 2007 óta csökkenő tendenciát mutat – a bűnözési volumen alakulásával összhangban – enyhe emelkedéssel az utóbbi néhány évben. 2023-ban az elítéltek száma 55 ezer fő körül alakult, ez 573-as elítéltségi rátával alacsonyabb, mint a rendszerváltoztatást megelőző évben, 1988-ban.

Az ismertté vált hazai bűnismétlők életkorának vizsgálata azt mutatja, hogy az 1990-es évek közepétől egy új trend indult be a büntetett előéletűek életkori megoszlásában: a visszaeső kohorsz egyre idősebb. A bűnismétlők különféle kategóriáinak egymáshoz viszonyított arányszáma azt is jelzi, hogy miközben az ismertté vált bűnelkövetők száma csökken, növekszik az „új belépők”, azaz a büntetlen előéletűek aránya a bűnelkövetők között. Ezek a tendenciák arra utalnak, hogy – a számbeli csökkenés ellenére – a bűnözésből kilépés lehetőségei tovább szűkültek a bűnismétlők számára.

A következő ábra a büntetéskiszabási gyakorlat alakulását négy szankcióra – a végrehajtandó szabadságvesztésre, a felfüggesztett szabadságvesztésre, a közérdekű munkára és a pénzbüntetésre – vonatkozóan mutatja be 1988 és 2023 között.

4. ábra: A büntetéskiszabási gyakorlat alakulása 1988–2023

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, Legfőbb Ügyészség

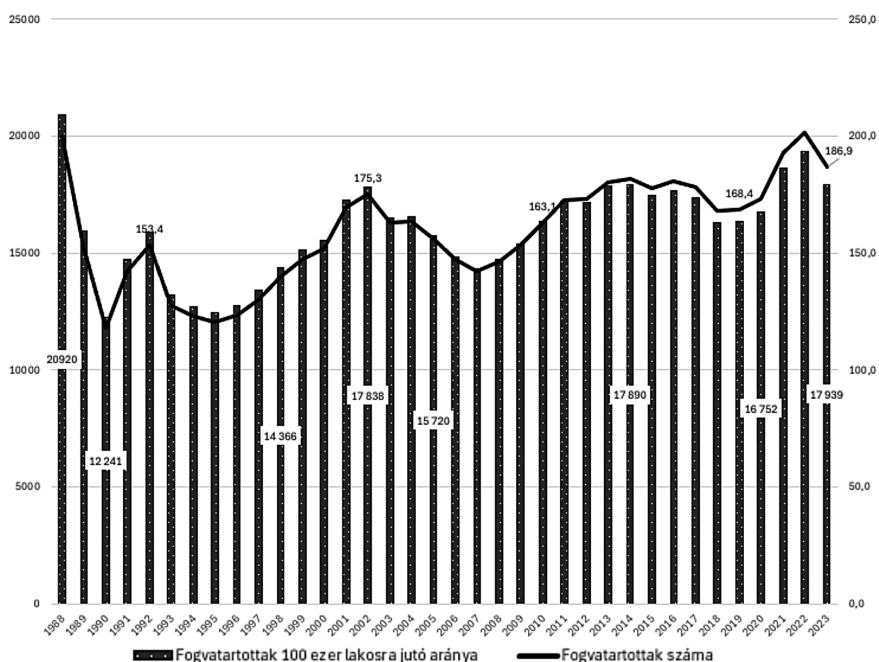
A büntetéskiszabási gyakorlat ábrája a szabadságvesztésre vonatkozóan a következő tendenciákat jelzi: az összes elítéltnél valamivel több mint egyharmadát ítélték szabadságvesztésre. A legnagyobb arány 2012-ben volt (37,9 százalék), több mint 1988-ban. 1988-hoz képest (20,5) jelentősen változott a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték aránya. Feltűnő azonban az ingadozás. Legalacsonyabb volt az arány 2007-ben (9,9 százalék), a legmagasabb 1990-ben (22,9 százalék), 2023-ban pedig 14,5 százalék. A felfüggesztett szabadságvesztések aránya 1998 óta 20 százalék körüli. 1988-ban még csak 16 százalék volt, majd 1989-ben 14,4 százalék, és innen jutott el az említett 20 százalék körüli arányhoz. A felfüggesztett szabadságvesztések aránya a legmagasabb 2012-ben volt, 25,1 százalék.

A pénzbüntetésre vonatkozó oszlopból az látszik, hogy 2007-ig ez volt a leggyakrabban kiszabott szankció (a jelzett évben 43,9 százalék), 2010-től 2016-ig viszont a szabadságvesztés (2010-ben 33,9 százalék). Ezt az időszakot a szabadságvesztés-

centrikusság jellemezte, 2020-tól viszont ismét a pénzbüntetés a leggyakrabban kiszabott szankció (például 2022-ben 42,8 százalék)

A büntetéskiszabási gyakorlat befolyásolja a fogvatartottak számát és rátáját. A következő ábra a hazai adatok alakulását tartalmazza.

5. ábra¹²: A fogvatartottak számának és 100 ezer lakosra jutó arányának alakulása 1988–2023

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

A börtönráták nemzetközi összehasonlításához az Európa Tanács SPACE I. kérdőíves felméréseiből származó adatok vehetjük alapul, amelyek bár némileg eltérő módszertanra épülő adatgyűjtésen alapulnak, mint a fentiekben hivatkozott KSH források, azonban ezzel együtt is megbízható fogódzót kínálnak a hazai és a nemzetközi fogvatartotti ráták összevetéséhez.

Az Európa Tanács 2023-as SPACE I. jelentése szerint a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak átlagos száma 113 fő, az európai fogvatartotti ráták azonban eltéréseket

¹² Magyarországon a szocializmus időszakában a 100 ezer lakosra jutó fogvatartotti ráta jellemzően 200 fölött volt. Ez fakadt a szabadságvesztés centrikus büntető törvénykönyvekből (1961. évi és 1978. évi Btk.) és büntetéskiszabási gyakorlatból. 1989 előtt az évenként kiszabott szabadságvesztések aránya 40 százalék körüli volt. Látható, hogy a rendszerváltozást követően a 100 ezer lakosra jutó fogvatartotti ráta 1995-ben volt a legalacsonyabb. Ebben nyilvánvalóan szerepe volt az 1978. évi Btk. 1993. évi liberális tartalmú módosításának. Azóta viszont szisztematikusan emelkedik a fogvatartotti ráta, 2022-ben már a 200-at is meghaladta. Ez fakad a büntetéskiszabásra vonatkozó szigorító rendelkezésekből, a korábbiakhoz képest hosszabb tartamban kiszabott végrehajtandó szabadságvesztésekből.

mutatnak az egyes országok között. A 2023-as SPACE I. jelentés szerint Magyarországon a börtönnépességi arány 100 ezer lakosra vetítve 211 fő, ami összehasonlítva a vizsgált 48 európai országgal kiemelkedően magas. Ennél magasabb fogvatartott rátát csak Törökországban (408), Grúziában (256), Azerbajdzsánban (244) és Moldovában (242) azonosítottak. A legalacsonyabb fogvatartotti arányokkal Finnország (52), Hollandia (52), Norvégia (55) rendelkezik. A régióbeli országok közül Lengyelországban és Csehországban 174, Szlovákiában 182, Szerbiában 158, Szlovéniában 67, Ausztriában pedig 57 fő a 100 ezer lakosra jutó fogvatartottak száma. A 2023-as SPACE I. jelentés szerint a vizsgált európai országok többségében csökkenő vagy stagnáló tendencia figyelhető meg a 2013 és 2023 közötti periódusban. Ezzel szemben Magyarország egyike azon kevés államoknak, ahol az elmúlt évtizedben emelkedés volt tapasztalható. Az adatok alapján hazánk a jelentős növekedést mutató országok közé tartozik, fogvatartotti rátája pedig az európai átlag felett helyezkedik el (Aebi-Cocco 2023).

6. Összefoglalás, konklúzió: a fejlemények szakpolitikai értelmezése

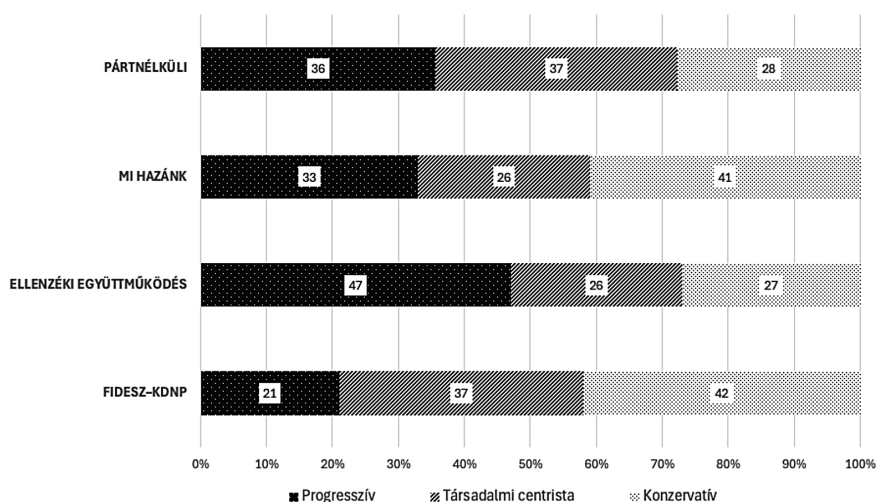
Napjainkban a biztonság kiemelten fontos kérdéssé vált az európai országok politikájában, és a biztonság fogalmának többirányú kiszélesedését észlelhetjük. Egyre inkább megfigyelhető, hogy olyan bűnözési jelenségek állnak a közfigyelem és a kriminálpolitikai reakció középpontjában, amelyek nem mennyiségi értelemben jelentősek, hanem gazdasági hatásuk révén, esetleg szociális problémákat visszautkröző jellegzetességeik miatt, illetve számos esetben a közvélemény vagy a média kiemelkedő figyelme generálja a kormányzati reakciókat. Ebben a helyzetben nem elsősorban a bűnözés és a bűnözéssel szembeni fellépés tényei, hanem az ezekről vallott nézetek, beállítódások és képzetek alakítják, befolyásolják az egyes kormányok bűnözésre vonatkozó politikáját. Az elmúlt ötven év kriminálpolitikai változásait előidéző társadalmi és kulturális folyamatokban különös jelentősége van a politikai klíma megváltozásának és a politikai jobboldal előretörésének. A baloldali, szociáldemokrata pártok erre úgy reagáltak, hogy számos társadalmi kérdésben konzervatív álláspontot foglaltak el. Ennek következtében a társadalmi szolidaritás eszméje gyengült, előtérbe került az egyéni felelősségre alapozott társadalomkép (Mathiesen 2003).

Egy friss felmérésből kiderül, hogy a magyar társadalom a bizalomhiánnyal, az egyenlőtlenségek minimális elfogadásával, a korrupciós magatartás kiegyensúlyozatlan megítélésével, az adókból finanszírozott állami szolgáltatások értékének alábecsülésével küzd, ami irreális állammal szembeni elvárásokat eredményez. A vagyoneeloszlás Magyarországon az átmeneti időszak óta jelentősen megváltozott. A jövedelmet keresők felső 1 százaléka ma már az ország vagyonának egyharmadát birtokolja, míg a felső 10 százalék a kétharmadát. Ez azt jelenti, hogy a leggazda-

gabb 1 százalék vagyona megegyezik az alsó 90 százalék vagyonával. Magyarország sajátos helyet foglal el a globális értékvilágban. A legfrissebb adatok az elavult gondolkodásmód újjáéledését jelzik, hasonlóan néhány közép- és kelet-európai országban tapasztalható tendenciákhoz. A 2009-es kutatások azt mutatják, hogy a magyar nézetek eltérnek a nyugati kultúrától, inkább az ortodox hatású nemzetek felé hajlanak, és inkább elszigetelődnek. A *Magyarország értéktérkép 2022* kutatásból kiderül, hogy a válaszadók több mint kétharmada támogatja a baloldali gazdasági elveket, 70-80 százalékuk pedig a progresszív adózást, az egyetemes egészségügyet és a hozzáférhető oktatást részesíti előnyben. Annak ellenére, hogy elismerik a káros jövedelmi egyenlőtlenségeket és értékelik a társadalmi mobilitást, a legtöbben nem vallják magukat baloldalinak (Bíró-Nagy–Szászi–Varga 2022).

A 2000-es évek eleje óta az önbevalláson alapuló hazai kutatások szerint az értékek jobbra tolódnak el, és inkább politikai, mint társadalmi-gazdasági meggyőződést tükröznek. Sokan „konzervatív baloldaliként” azonosítják magukat, a baloldali gazdaságot a jobboldali kulturális nézetekkel egyesítik. Bár van igény az állami gondoskodásra és az egyenlőtlenségek mérséklésére, a szegénységben élők iránti empátia egyre csökken. Összességében a magyar társadalom több mint egy évtizede fenntartja a jobboldali irányultságot.

6. ábra: A magyar társadalom politikai értékei pártpreferenciák szerint

Forrás: Magyarország értéktérképe 2022 (Bíró et al. 2022)

A rendszerváltást követő két évtizedben a magyar választók nehezen tudták eldönteni, kit bízzanak meg az ország vezetésével. Jobbközép kormányról balközépre, azután jobbközépre, majd ismét balközépre váltottak, 2010-ben pedig a szavazati

hajlandóság újra jobb oldal felé húzott. Ennek megfelelően a kriminálpolitika iránya is megváltozott: a befogadó szemléletet felváltotta a kirekesztő, amelyet egy új kormány ismét más pályára állított (Borbíró 2016). 2010 óta Magyarország olyan ország, ahol a kormánypártok jelentős népi támogatást és alkotmányalkotó többséget élveznek az Országgyűlésben.

Értelmezésünkben a rendszerváltás óta eltelt időszak kriminálpolitikája a „húzd meg, ereszd meg” elvével jellemezhető, amely a politikai rendszer jellegétől és minőségétől függő magyarázó kereteket alkalmazva kiterjeszthető az elmélet és a büntetőpolitika kapcsolatára. Tanulmányunk tárgyalta a magyarországi bűnözés elmúlt harminc évének alakulását, a rendszerváltást követő büntetőjogi reformok főbb jellemzőit és a büntetéskiszabási gyakorlat alakulását. Az 1989–1990-es rendszerváltást követő első évtizedben a kriminálpolitika még egyenlő volt a büntető igazságszolgáltatás politikájával. Ebben az időszakban a jogállamiság igénye szolgált vezérelvül, de fontos szempont volt a bűnözés elleni küzdelem hatékonysága is. A magyar büntető igazságszolgáltatási politika alakulását különösen a Büntető Törvénykönyv három kiterjedt módosítása jellemezte. Kivételes körülményként értékelendő, hogy a rendszerváltás utáni jogalkotáshoz túl rövid idő állt rendelkezésre, a 1990-es évek elején rohamtempóban kellett átalakítani a szocialista rendszerből örökölt jogszabályokat. Legalább két évtized kellett ahhoz, hogy a jelenlegi jogrendszer céljai kialakuljanak.

2003-ban az új balközép koalíció a bűnözésre adott állami reakcióként új intézmények bevezetésével bővítette a kriminálpolitika hatókörét: i) bűnmegelőzés, (ii) a bűncselekmények áldozatainak segítése, és (iii) a közvetítés rendezése a büntető igazságszolgáltatási rendszerben. Szintén újdonság volt a Pártfogó Felügyelői Szolgálat 2003-as reformja, a pártfogó felügyelők hatáskörének és feladatainak bővítése. A magyar kormány bűnmegelőzési politikája részeként tett lépéseket a megelőzés érdekében.

Az Eurobarometer felmérése szerint az EU-tagállamokban a válaszolók többségének az a véleménye, hogy a szegénység, a munkanélküliség és a fegyverkezés hiánya ösztönzi a fiatalkorúak bűnelkövetését (European Commission 2003). Ezzel szemben egyre inkább azt várják például a szociális szolgálatoktól – mintegy az „igazságszolgáltatás” képére formálva azokat –, hogy folyamatos ellenőrző funkciót töltsenek be. A „szociális szféra pónalizálódása” tehát reális veszély manapság, amelyet a jóléti állam lebontása nyomán megjelenő biztonságot garantáló állam képe is erősít. Mit tud tenni ebben a helyzetben a kriminológia tudománya? Mint Fleck javasolja, érdemes észrevenni a társadalomtudományok identitásválságának a szociológiából kiinduló újabb enyhítési kísérletét, az úgynevezett közszociológia, az alkalmazott tudományok irányába való elmozdulást (Fleck 2006).

„Egy évszázadot töltöttünk azzal, hogy szakszerű tudást hozunk létre, hogy a heteköznapi gondolkodást lefordítsuk a tudomány nyelvére, most azonban legfőbb ideje

nekilátni a szisztematikus visszafordításnak: visszavinni a tudást azokhoz, akikről származik, közügyet teremteni a magánproblémákból, egyszerűen *újraszöni* a szociológia morális szálát. Ebben rejlik a közszociológia (*public sociology*) *ígérete és kihívása, amely kiegészíti, nem pedig tagadja* a professzionális szociológiát” – írja Burawoy (2006). Talán nem haszontalan Burawoy „közszociológia” fogalmára hajazóan itthon is elkezdni beszélni arról, hogy mit is jelent a „közkriminológia” (*public criminology*) (Loader–Sparks 2010), mit is jelent a szakmai felelőssége, és mi a szakma szerepe a közpolitikai viszonyok alakításában. Érdeemes volna továbbgondolni a kriminológia szerepvállalását is. Melyek azok a szakmai és jogállami „demarkációs vonalak”, amelyek sem a szakma, sem a politika számára nem átléphetők? A jelenlegi „felfűtött” helyzetben érdemes számba venni, hogy mit kellene elérni. Mindenekelőtt megerősíteni a legalitás és a jogállami igazságszolgáltatás elveinek és eszközeinek a tiszteletét. Figyelni arra, hogy a büntető igazságszolgáltatás a társadalmi rétegek és kultúrák közötti párbeszéd terepe, különösen arra tekintettel, hogy jellemzően mely társadalmi rétegekből kerül ki az igazság „szolgáltatóinak”, és mely(ek)ből a szolgáltatást „igénybe vevők” csoportja (Kerezi 2018:174). Herbert Gans (1992) is számba vette már, hogy „mire szolgálnak az »értelmetlen« szegények”.

A közép-kelet-európai büntető populizmus a posztoszocialista átalakulásból ered, és a nemzeti szuverenitást hangsúlyozza, ellentétben Nyugat-Európa kortárs bevándorlási kérdésekre való összpontosításával (Kerezi 2024). A kriminálpolitika populista megközelítése elutasítja a („liberális” bírák és kriminológusok) szakértői tudását, a közbeszéd és a média „józan eszével” értelmezi és igazítja ehhez a „józan észhez” a jogszabályi tartalmakat (Matus 2023). Ez a fajta kriminálpolitika a bűnözéskontroll leegyszerűsített modelljében gondolkodik. Olyan kezelőrendszer kialakításában, amely úgy véli, az emberek észszerű gazdasági számítást végeznek, hogy elkövessék-e a jogsértő cselekményt vagy sem. Abban, amelyben az elrettentés a büntető igazságszolgáltatás fő fegyvere. Abban, amely úgy gondolja, hogy az elkövetők száma – és közvetve a bűnözési ráta – elsősorban a büntetéssel fenyegetéshez igazodik, amely veszélyt biztosan bekövetkezően kell megígérni, és annál hatékonyabb, minél súlyosabb a fenyegetés. Abban a leegyszerűsített modellben gondolkodik, amelyben a büntetéskiszabás és a szankció-végrehajtás szigorítása logikus válasznak tűnik a bűnözésre, és a bűnelkövetők jogai a büntető igazságszolgáltatás hatékony működését akadályozó feltételekként fogalmazódnak meg.

Történik ez annak ellenére, hogy az elmúlt huszonöt év adatai visszaigazolják a bűncselekmények csökkenésének világszerte tapasztalható tendenciáját az elkövetői oldalon is. Az ismertté vált bűnelkövetők száma itthon is csökkent, különösen a vagyon elleni bűncselekmények mérséklődtek, de a visszaesőket jól jellemző kategóriákban is határozott számbeli apadás tapasztalható. Vissza kell venni tehát a büntetőpolitika kizárólagos alakítását a politikusoktól, és kutatásokkal igazolni a bizonyítékalapú szakpolitika szükségességét. Visszaszorítani a szituációs bűnmegelőzés eszközrendszerének használatát és erősíteni a társadalompolitikai eszközök-

kel operáló megelőzés rendszerét. Szorosra fűzni a tudományos ismeretek és a gyakorlati végrehajtás közötti kapcsolatokat, és megteremteni a tudományos ismeretek közvetlen gyakorlati alkalmazásának lehetőségét. Szakmai szempontból megengedhetetlenül távol került egymástól a bűnözés valódi helyzete, a bűnözés kezeléséről alkotott szakmai elképzelések, a politikai szándékok, valamint a közvélemény ismerete a bűnözés valódi alakulásáról.

Irodalom

- Aebi, M. F. – Cocco, E. (2024): *SPACE I – 2023 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Babus, E. (2012): Interjú a főkodifikátorral. *HVG*, (28): 19–22.
- Barabás, T. (2004): Általános viktimológia, látencia. In Irk, F. (szerk.): *Áldozatok és vélemények I*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- Bihari, M. (2005): *Magyar politika 1944-2004. Politika és hatalmi viszonyok*. Budapest: Osiris.
- Bíró-Nagy, A. – Szászi, Á. – Varga, A. (2022): *Magyarország értéktérképe 2022*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.
- Boda, Zs. – Szabó, G. – Bartha, A. – Medve-Bálint, G. – Vidra, Zs. (2014): Politikától vezérelve – A büntető populizmus diskurzusai a magyar politikában és a médiában. *Politikatudományi Szemle*, 23(3): 69–94.
- Borbíró, A. (2011): *Kriminálpolitika és bűnmegelőzés a késő-modernitásban*. PhD-értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Kézirat.
- Borbíró, A. (2016): Kriminálpolitika In Borbíró et al. (szerk.): *Kriminológia*. Budapest: Wolters Kluwer, 711–764.
- Borjas, G. J. – VerBruggen, R. (2024): *The “Red” vs. “Blue” Crime Debate and the Limits of Empirical Social Science*. Issue Brief, Manhattan Institute. <https://manhattan.institute/article/red-vs-blue-crime-debate-and-the-limits-of-empirical-social-science>
- Burawoy, M. (2006): Közérdekű szociológiát! *Replika*, (54–55), 35–66.
- Daems, T. (2007): Engaging with penal populism: The case of France. *Punishment & Society*, 9(3), 319–324. <https://doi.org/10.1177/1462474507077578>
- Erdősi, S. (2005): *Fejlesztési irányok és célkitűzések a bűnözésmérés középtávú fejlesztéséhez* (javaslat). Kézirat.
- European Commission (2003): *Analysis of Public Attitudes to Insecurity, Fear of Crime and Crime Prevention, Results of Eurobarometer 58.0*. Brussels: European Commission.
- Ferge, Zs. (2014): A büntető államtól a jóléti államon át a bosszúálló államig. In Borbíró, A. et al. (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása. A büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Fleck, Z. (2006): Kritikai mérnökösködés. *Replika*, (54–55), 113–116.

- Gans, H. J. (1992): Mire szolgálnak az érdemtelen szegények? – Avagy a legalsó osztály szerepe Amerikában. *Esély*, 4 (3): 3–17.
- Getoš Kalac, A. M. – Feuerbach, L. (2023): On (Measuring): Recidivism, Penal Populism and the Future of Recidivism Research: Neuropenology. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, Vol. XIV, No. 1.
<https://doi.org/10.32984/gapzh.14.1.1>
- Gönczöl, K. (2002): A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. *Jogtudományi Közlöny*, 57, (5): 197–204
- Gönczöl, K. (2014): A „büntető populizmus.” Populizmus a kriminálpolitikában. In Kiss, V. (szerk.): *Válogatás: a 2013-ban és 2014-ben tartott tudományos rendezvények előadásaiból*. Budapest: Magyar Kriminológiai Társaság, 39–147.
- Hudson, B. (2003): *Justice in the Risk Society: Challenging and Re-affirming 'Justice' in Late Modernity*. London: Sage Publications.
- Kerecsi, K. (2018): *A párbeszéd hatalma*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Kerecsi, K. (2019): Bűnismétlők és bűnelkövetői karrier In: Borbíró, Andrea; Gönczöl, Katalin; Kerecsi, Klára; Lévay, Miklós (szerk.) *Kriminológia* [átd. kiad.] Budapest, Magyarország: Wolters Kluwer Kft. 706. old.
- Kerecsi, K. (2020): Miért csökken a bűnözés? In Vókó, Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 57. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 39–67.
- Kerecsi, K. (2024): Büntető populizmus vs. büntető nacionalizmus: Kriminálpolitika Kelet-Közép-Európában. *Magyar Rendészet*, 24:6, 99–128.
- Kertész, I. – Stauber, J. (1996): Magyarország Európa bűnügyi térképén. *Magyar Jog*, (9): 519–530.
- Krámer, L. – Lukovics, A. – Szegő, D. (2022): *Börtön helyett: az alternatív szankciók kiszabásának jogi keretei és alkalmazásának gyakorlata Magyarországon*. Budapest: Magyar Helsinki Bizottság.
- Kó, J. (2020). Crime statistics in Hungary, 1968–2017. What is shaping the trend? *Archiwum Kryminologii*, 1 (XLII): 45–73. <https://doi.org/10.7420/AK2020N>
- Lacey, N. – Soskice, D. – Hope, D. (2017): Understanding the Determinants of Penal Policy: Crime, Culture and Comparative Political Economy, *Annual Review of Criminology*, (1), 195–217.
<https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-032317-091942>.
- Legfőbb Ügyészség (2024): *Bűnözés és igazságszolgáltatás 2014–2023*. Budapest: Legfőbb Ügyészség. <https://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/2016/02/bunozes-es-igazsagszolgáltatás-2014-2023.pdf>
- Lévay, M. (2007): Social Exclusion: A Thriving Concept in Contemporary Criminology; Social Exclusion and Crime in Central and Eastern Europe In Kauko, A. (szerk.): *Penal policy, justice reform, and social exclusion*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI), Publication Series No. 48, 7–26.

- Lévay, M. (2020a): A szavazat-maximalizáló büntetőpolitikáról. *Miskolci Jogi Szemle*, 1. különszám. Ünnepi tanulmányok Bragyova András professzor 70. születésnapjára, 163–172.
- Lévay, M. (2020b): The Driving Forces of the Penal Policy of Hungary in the 2010s with Special Regards to the Preparation of Criminal Code of 2012. *ELTE Law Journal*, (2): 25–41.
- Ligeti, K. (2009): Kriminálpolitika. In Borbíró, A. – Kerecsi, K. (szerk.): *A kriminálpolitika és társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I.* Budapest: Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, 59–82.
- Liszt, F. von (1905): *Strafliche Aufsätze und Vorträge*. Berlin.
- Loader, I. – Sparks, R. (2010): *Public Criminology?* London: Routledge.
- Mathiesen, T. (2003): Contemporary Penal Policy: A Study in Moral Panics. In *European Committee on Crime Problems, 22nd Criminological Research Conference*. Strasbourg, 20.
- Matus, J.-P. (2023): Penal populism. In Ambos, K. – Martínez, J. (szerk.): *Göttingen Handbook on Latin American Public Law and Criminal Justice*. Nomos.
- Nagy, F. (2008): *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest: HVG–ORAC.
- Nagy, F. (2015): A szankciórendszer. *Jogtudományi Közlöny*, (1): 1–15.
- Nagy, M. (2016): A kihágástól a kihágásig. In Hack, P. et al. (szerk.): *Kodifikációs kölcsönhatások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 185–200.
- Pallagi, A. (2014): *Büntetőpolitikai az új évszázad első éveiben*. PhD-értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. Kézirat.
- Patkós, Cs. – Tóth, A. (2012): A bűnözés néhány térbeli jellemzője a rendszerváltás utáni Magyarországon. *Területi Statisztika*, (3): 250–263.
- Pokol, B. (2005): Jegyzetek az erkölcs és a morál szerepéről a modern társadalmakban. *Jogelméleti Szemle*, 6 (3).
- Radics, G. B. – Ciocchini, P. (2023): Law and Order: Legal Institutions and Penal Populism. In Buchanan, R. – Eslava, L. – Pahuja, S. (szerk.): *The Oxford Handbook of International Law and Development*. Oxford Academic.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780192867360.013.50>
- Rawls, J. (1997): *Az igazságosság elmélete*. Budapest: Osiris.
- Simon, J. (2020): *Governing through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. New York: Oxford University Press.
- Szabó, A. (1990): Megelőzés és arányos büntetés. *Magyar Jog*, 37 (11): 897–911.
- Szabó, D. (1981): *Kriminológia és kriminálpolitika*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Szomora, Zs. (2011): Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban. *Pázmány Law Working Papers*, 29. www.plwp.jak.ppke.hu/images/files/2011/2011-29.pdf
- Tóth, M. (2013): Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog*, (9): 525–534

Vámbéry, R. (1907 [1986]): Büntetőjog. I. kötet. 8. §. Büntetőpolitika. In Kónyáné Kutrucz, K. (szerk.): *Vámbéry Rusztem Emlékkötet*. Budapest: MTA Magyar Kriminológiai Társaság.

Hivatkozott jogi dokumentumok

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
1997. évi LXXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
1998. évi LXXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
1999. évi LXXV. törvény a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvénymódosításokról
2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- 72/2003. (V. 28.) Korm. rendelet az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálat Országos Hivatala létrehozásáról, valamint ehhez kapcsolódóan egyes kormányrendeletek módosításáról
2003. évi XIV. törvény a pártfogókra vonatkozó egyes törvények módosításáról
- 115/2003. (X. 28.) országgyűlési határozat a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról
2005. évi CXXXV. törvény a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről
2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról
2009. évi LXXX. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2010. évi LVI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023)
- 1291/2023. (VII. 19.) Kor. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2024-2034) és a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2024-2025. évekre vonatkozó intézkedési tervéről